

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Kultuuriteaduste instituut
Kirjanduse ja teatriteaduse osakond

Karoliine Pruul

**EESTLASE IDENTITEET „MINU” SARJA
EESTIST KIRJUTATUD RAAMATUTE NÄITEL**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: PhD Leena Kurvet-Käosaar

Tartu 2022

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. OMAELULOO LISUS	6
1.1 Omaeluloolisuse mõiste	6
1.2 Memuaar, reisikiri ja päevik	7
2. IDENTITEEDIST OMAELULOOKIRJUTUSES	8
3. EESTLASE IDENTITEEDI DEFINITSIOON	10
3.1 Eestlase kui rahvuse ajaloolise kujunemise ülevaade	10
3.2 Tänapäeva eestlane	11
4. EESTLASE KIRJELDUS „MINU” SARJA RAAMATUTES	12
4.1 Analüüs teose kaupa	12
4.2 Minu Tartu	15
4.3 Minu Narva	16
4.4 Minu Jõhvi	18
4.5 Minu Pärnu	20
4.6 Minu Haapsalu	21
4.7 Minu Kuressaare	22
4.8 Minu Setomaa	24
4.9 Minu Vormsi	25
4.10 Minu Kihnu	27
5. EESTLASE KIRJELDUSE ANALÜÜS	30

KOKKUVÕTE.....	32
KASUTATUD ALLIKAD.....	34
ESTONIAN IDENTITY ACCORDING TO „MINU”-SERIES BOOKS ABOUT ESTONIA	36

SISSEJUHATUS

Bakalaureusetöö eesmärk on võrrelda üheksa „Minu” sarja raamatu põhjal, mis on eestlase identiteedi erinevused sõltuvalt elukohast. Töös püüan tabada eestlase identiteedi eripärasid sõltuvalt geograafilisest asukohast, et tekiks arusaam sellest, milline on mingis linnas või paigas elav eestlane. Autoriteks on Annela Laaneots, Mare Mätas, Hendrik Pillmann, Mele Pesti, Barbi Pilvre, Katri Raik, Lauri Räpp, Piret Tali ja Aidi Vallik, kes kirjutavad oma kodulinnast ja seal elavatest inimestest, on nii neid, kes on kogu oma elu selles linnas elanud kui ka neid, kes on kirjeldatavasse paika alles kolinud.

Teema valikul sai määravaks huvi omaelulookirjutuse vastu. Mind huvitas, kas minu kogemus eestlasest, inimesena, kes on peamise osa oma teadlikust elust elanud Tallinna külje all, on sarnane sellega, mis on teistest paikadest pärit inimestel. Keskendun just tänapäevale, teostele, mis on antud välja aastatel 2016-2021, sest sel juhul saab ülevaate, kas hetkel on vahet eestlase identiteedil olenevalt tema kodulinnast. Puutusin kokku Kati Sedmani magistritööga, kus ta uurib „Minu” sarja näitel eestlasi Euroopas ning soovisin kaardistada ka kodumaist olukorda.

Küsimused, millele otsin vastust, on järgmised: Kas ja millised on erinevused eestlase identiteedis sõltuvalt elukohast? Milline on valitud raamatutes kirjeldatav Eesti paikades elav eestlane?

Omaeluloolise teose paratamatu osa on ümbruse ja teiste inimeste kirjeldus ning sealt paljastubki just selle linna keskmise elaniku (eestlase) kirjeldus. Valisin omaelulooraamatud seetõttu, et kirjeldused neis raamatutes on realistlikud ja ilma ilukirjanduslike lisandusteta ning, sest autori enesedefineerimise kaudu on võimalik mõista tema kirjeldusi ümbritsevatest elanikest.

Autorite valiku üheks kriteeriumiks oli see, et tegemist oleks eestlase poolt kirjutatud raamatuga, mis kirjeldab elu ühes Eesti paigas. Valikusse jäid üheksa raamatut, et haarata geograafiliselt võimalikult suur ala ja sellega tabada erinevate paikade eestluse eri tahkusi. Mais 2022 ilmus ka kümnes raamat, „Minu Kalamaja”, mis oleks sobinud minu valikusse, nii kriteeriumitelt kui ka soovist katta geograafiliselt suur ala, kuid selle hilise ilmumise tõttu oma töösse ma seda raamatut ei kaasanud.

Töö esimene peatükk keskendub mõistele omaeluloolisus. Elulugudel põhinevaid teoseid on nimetatud mitmeti, nüüdseks on need koondunud ühise mõiste alla. Seda on varem uurinud Sidonie

Smith, Julia Watson. Eesti keeles on teemat uurinud Leena Kurvet-Käosaar, Aare Pilv jt. Smith ja Watson toovad mõiste autobiograafia asemel kasutusele laiemat mõistet, *life writing*, mis on sarnane, kuid mitte sama eestikeelse mõistega *omaelulookirjutus*. Inglisekeelne mõiste võib tähendada ka teiste eludest kirjutatud teoseid, kuid eestikeelne mõiste piirdub vaid teostega, mis on kirjutatud autori enda eluloost. (Kurvet-Käosaar 2010)

Minu töö aluseks olevast kirjandusest lähtudes olen keskendunud esimeses peatükis erinevate omaelulookirjutiste žanritele, mis valitud raamatutes erinevates vahekordades esinevad. Nendeks on memuaar, reisikiri ja päevik. Teemat on varem uurinud Anneli Kõvamees, kes kirjeldab oma artiklis reisikirjanduse alžanrite spetsiifikat. (Kõvamees 2006: 656-668)

Teises peatükis keskendun identiteedile omaelulookirjutuses, mida on varem uurinud Sidonie Smith ja Julia Watson. Oluline on mõista autori enda identiteeti ja tema asetsemist teoses. Sõltuvalt autori positsioonist, kas end kaasates teiste kirjeldatute hulka või viibides situatsioonis kõrvaltvaatajana, on võimalik mõista selle paiga elanikke identifitseerivaid tunnuseid.

Kolmandas peatükis antakse lühiülevaade eestluse kujunemisest ja suurematest mõjutustest, ning tänapäevase eestlase võimalikust olemusest. Mart Laar kirjeldab eestluse sündi, mis kasvas välja eestlastest ja Eesti kultuurist huvitatud sakslaste püüdlustest õppida kohalikku keelt ja kultuuri ning lisaks on Eestis ajaloolistel põhjustel ka vene kultuuri mõjud, mis on mõnedes Eesti piirkondades siiani väga tugevalt näha.

Neljandas peatükis tuuakse välja iga valitud raamatu kohta, kuidas on selle Eesti linna elanikku ja eestlast kirjeldatud. Varem on teemat uurinud Anu Realo, Kristin Karu-Kletter, Triinu Ojamaa jt. Muidugi on eestlaseks olemise põhiliseks kriteeriumist inimese enesedefineerimine, kuid Karu-Kletteri ja Ojamaa väliseestlastele suunatud küsitlusest tulevad välja ka mõned märksõnad, mida inimesed peavad tähtsaks, et end eestlasena defineerida, nendeks on näiteks keeleoskus või tingimus, et inimene on sündinud/elab Eestis. (2014) Teostes eestlase olemuse kirjeldusel võtan arvesse vaid tänapäeva kirjeldusi, kuna soovin kaardistada hetkeolukorda ning kõikidel valitud teostel ei ole lapsepõlvkirjeldusi, ühtsema terviku saavutamiseks olen teinud valiku neist loobuda. Viiendas peatükis on vastavalt iga paiga eestlase identiteedi analüüs võrdluses teiste valitud teostega.

1. OMAELULOO LISUS

1.1 Omaeluloolisuse mõiste

Kreeka keeles tähendab *autos* „enese”, *bios* „elu” ja *graphie* „kirjutamine”, mis otseses tähenduses on “enese elu kirjutamine”, ehk autobiograafia. Kuigi see termin oli esimest korda mainitud 18. sajandi kirjaniku Ann Yearsley luulekogu eessõnas, siis paljud kriitikud siiski peavad esimeseks kasutamiseks inglise keeles Robert Southey kolme kreeka sõna anglitseerimist 1809. aastal. Robert Folkenfliki laialdases sõna *autobiograafia* ajaloos mainitakse, et see sõna tuli kasutusele 18. sajandil mitmel eri juhul 70., 80. ja 90. aastatel nii Inglismaal kui Saksamaal ilma, et üks kasutus oleks teist mõjutanud. Kuni 20. sajandini, märgib Folkenflik, oli kasutuses laialdaselt sõna memuaarid (pr. k. *les mémoires*), tähistamaks „enese elu kirjutust”. (Smith ja Watson 2001: 1-2) Tänapäevases tähenduses kasutas mõistet *life writing* esimesena Marlene Kadar (Kurvet-Käosaar 2016: 9).

Tänapäeval on laia kasutusega ingliskeelne termin *life writing*, mida kasutatakse varem domineerinud autobiograafia asemel. Eestikeelseks mõisteks on *omaelulookirjutus*, nii inglise keelne *life writing* kui ka eestikeelne *omaelulookirjutus*, on mõisteliselt laiahaardelisemad kui autobiograafia, millest omaelulookirjutus kaasab ka kirjandusest väljaspool olevaid tekstipraktikaid, autobiograafia on aga piiratud vaid kirjandusega. (samas: 7-8)

Omaelulookirjutuse mõistel on kaks olemuslikult erinevat lähtepunkti (samas: 7) Esimene neist – omaelulookirjutus, mis võib olla nii biograafiline, ajalooline, novellistlik või ka selgesõnaline viide autorile, see mõiste koondab erinevat tüüpi tekste, mille subjektiks on elu (Smith ja Watson 2001: 3), kuid siiski pole see täpne vaste ingliskeelsele terminile *life writing*, kuna viimane võib tähendada ka teise inimese elust kirjutamist (Kurvet-Käosaar 2016: 9).

Teine lähtepunkt on Jaan Krossi omaeluloolisuse mõiste, mis on eelpool kirjeldatust rohekm seotud kirjandusega. Kross väidab, et omaeluloolisuse lähtepunkt asub mälu, teadvuse või kogemuse seostumisprotsesside asemel hoopis keeles, kandes endas autori perekondliku tausta ja elukogemust. (samas: 10-11)

1.2 Memuaar, reisikiri ja päevik

Käesolevas bakalaureusetöös käsitletakse teoseid, milles on nii reisikirja või -päeviku, memuaaride kui päeviku tunnuseid. Memuaarides keskendutakse narratiivis rohkem teiste eludele ja tegudele, mitte vaid autori omadele (Smith ja Watson 2001: 198). Näiteks raamatus „Minu Jõhvi”, keskendub autor Hendrik Pillmann suures osas nende inimeste lugude jutustamisele, kellega ta oma Jõhvis veedetud kahe aasta jooksul kohtub, ning kirjeldab neid detailirohkelt. Tema enda elu kulgeb nende lugude taustal, illustreerimaks keskkonda ja hetke, mil ta Jõhvis viibib. (Pillmann 2021)

Reisikirjandus hõlmab nii reisijuhte, reisikirjeldusi kui ka reisiromaane (Kõvamees 2006: 657). Pika ajalooga žanri tunnuste hulka kuuluvad esimeses isikus kirjutamine ning kas teekonna ajal või retrospektiivselt teekonna kajastamine. Reisikirja sisuks on jutustaja kogemus võõras kohas, tema tähelepanekud tundmatust ja uudsest, veidrast ning tema suhestumine *status quo*-ga, tema normaalsusega. (Smith ja Watson 2001: 207) See žanr on ilukirjanduse ja populaarteaduse piirimail, kus kohtuvad objektiivsed faktid ümbritsevast keskkonnast ning autori hinnang nähtule ning selle kogetu isiklik subjektiivne maailmanägemine. (Kõvamees 2006: 657-658). Reisikirjandus võib põhineda ka kodusel aineistikul, mitte üksnes võõrastel maadel, sest ka kodumaa mingi piirkond võib olla vähem tuntud, seda võivad iseloomustada teistsugune elukorraldus või kombed (Kõvamees 2006: 658), mille tunnuseid on näha valitud „Minu” sarja raamatutes. Näiteks „Minu Jõhvi” (Pillmann 2021) ja „Minu Narva” (Raik 2013), kus autor on läinud elama teise linna ning tema teekond ei ole küll geograafiliselt mobiilne, kuid ta kirjeldab oma kogemust ja kohanemist uue linna ja tundmatusega. Samas, ei ole seda nii palju teoses „Minu Tartu” (2019), kus autoriks on Lauri Räpp, kes on põline tartlane ning tema teost reisikirjana käsitleda pigem ei saa.

„Minu” sarja raamatutes on ka päeviku või reisipäeviku tunnused. Mõistet *päevik* saab inglise keeles saab veel diferentseerida *journal* ja *diary*. „Minu” sarja raamatutes on sarnasused pigem päevikuga mõistes *journal*, kuna tegemist on kronoloogilise sündmuste kajastamisega, kuid need on mõeldud avalikuks lugemiseks ja sündmustes on küll kajastatud autori emotsionaalne suhestumus sündmusesse, kuid mitte nii intiimselt ja isiklikult kui mõistes päevik (*diary*). (Smith ja Watson 2001: 193; 196) Reisipäevik koondab endas reisil tehtud sissekandeid reisil toimunu kohta, mõtteid ja muljeid ning erinevalt reisikirjast järgnevad üksikelamused ja kogemused

vahetult ilma sidusaks kogumiks töötlemata. Kuid reispäevikuna saab võtta teost vaid juhul, kui see on kirjutatud samaaegselt reisiril viibides, mitte tagasivaatena. (Kõvamees 2006: 660) Reisirikirjanduses kohtab palju stereotüüpe (Kõvamees 2006: 666) ning seetõttu on need hea fookus käesolevas uurimistöös, leidmaks, millised on need stereotüübid ja tunnusjooned mida ühes või teises linnas elavatele eestlastele omistatakse. Kuigi stereotüübid ei pruugi peegeldada täielikku tõde, siis eestluse kirjeldused nendes raamatutes ongi täielikult subjektiivsed, seega nende äratundmine ja kinnitamine või ümberlükkamine annab siiski arusaama, milline on eestlase kuvand just selles linnas.

2. IDENTITEEDIST OMAELULOOKIRJUTUSES

Järgnevalt keskendun sellele, kuidas iga teose autor end identifitseerib ja miks on see oluline teiste, igas valitud teose asupaigas elavate eestlaste, kirjeldamisel. Sõltuvalt sellest, kas autor paigutab end üheks kirjeldatava kogukonna liikmeks või mitte ja millise rolli ta endale võtab, on võimalik mõista ka tema kirjeldust ümbritsevast.

Käesolevas töös on vaatluse all rahvuslik identiteet, mis on osa inimese minapildist, inimese teadlikkus sellest, milline on tema rahvuslik kuuluvus, milles etnilise eestlase puhul on kaasatud nii etniline kui riigiidentiteet (Valk 2017). Eestivenelaste puhul see võib, kuid ei pruugi ühtida, sõltuvalt nende isiklikust tunnetusest. Kuid rahvusliku identiteediga koos või selle kõrval vaatleme ka väiksemat, paigaidentiteeti, mis koondab endas geograafilist asukohta ning seda ümbritsevat sotsiaalset ruumi (Smith ja Watson 2001: 43). Lisaks võib identiteeti käsitleda kui kultuuri avaldumise vormi, seda kas otseselt, kus samastatakse end mingi isiku või grupi käitumis- või suhtlemisviisiga või kaudses tunnetuslikus samastumises (Masso 2004). Viimane puudutab linnade või paikade identiteeti, kus vormsilaseks või setokaks saab end pidada ka inimene, kes ei ole seal aastaringne elanik või sünnipärane elanik. Nende kolme koosmõjul on võimalik vaadelda, kes on autor ja kes on inimesed, keda ta kirjeldab.

Omaelulookirjutuses autor identifitseerib end lugeja jaoks ja positsioneerib end kirjeldatavas maailmas. Identiteete on väga palju erinevaid, näiteks sugu, rass, etniline kuuluvus, seksuaalsus, rahvus, klassiline kuuluvus, generatsioon, pere genealoogia ning poliitilised ja usulised

kuuluvused. Nende abil on võimalik autori kogemust paremini mõista. Identiteedid on küll ajas muutuvad ja midagi, mis autorit ühel ajahetkel defineeris, ei pruugi olla enam järgmisel tähtis. Igaühel on sõltuvalt kontekstist ja kohast ka erinevaid identiteete, mistõttu võib neid kirjeldada kui kontekstuaalseid, vaidlustatavaid ja tingimuslikke. Need oma olemuses on diskursiivsed, mitte loomulikud või sünnipärased. Identiteet on teadvuse dialoogiline kategooria, ehk omaelulooteose autor saab end identifitseerida läbi end ümbritsevate diskursuste ja inimeste, sõltuvalt oma sotsiaalsest grupist ning end selle läbi lugejale esitleda.

Lisaks teadvusele on oluline ka autori füüsiline keha ja selle paiknemine. Inimese füüsiline keha on omaelulooliste mälestuste aluseks, kuna selleks, et mälestusi talletada, peab olema autoril keha ja viis meelt, mis võtavad vastu ja omaks kõik sentsatsioonid ja kogemused välisest maailmast. Seetõttu ongi üldpildi mõistmiseks oluline teada, kellenä ta end defineerib. (Smith ja Watson 2001: 32-39) Autori paiknemine mingis keskkonnas mõjutab tema identiteeti, sest koht pole kunagi lihtsalt geograafiline asukoht, vaid sellega kaasneb alati ka sotsiaalne aspekt (samas: 42-43). Selle töö kontekstis on selleks iga autori puhul linn või paik, kus ta asetseb ja milles oma elulugu kirjeldab.

Oluline on lugedes mõista, milline on autori ja jutustaja võetud positsioon tema kirjeldatavas maailmas, kas ta on kõrvaltvaataja või osa kogukonnast, kas tegemist on mõjuvõimsa inimesega selles ühiskonnas või mitte. Lisaks saab ka määrata autori jutustava tooni, kas see on kaitsev, irooniline, romantiline, enesetähtis, enesekriitiline või ka transgressiivne. (Smith ja Watson 2001: 167-169) Igas käsitletud teoses saab määratleda, millise jutustava tooni on autor teoses kasutusele võtnud, et mõista paremini põhjuseid, miks ta on just selliselt igas valitud teoses vastava paiga eestlasi kirjeldanud. Sõltuvalt autori enda positsioonist ja identiteetide tunnustest saab järeldada, kuidas ümbritsevad inimesed nende tunnuste järgi kategoriseeruvad.

3. EESTLASE IDENTITEEDI DEFINITSIOON

3.1 Eestlase kui rahvuse ajaloolise kujunemise ülevaade

Kui 19. sajandil algas Euroopas rahvusriikide kujunemine, siis eestlastest läks see alguses mööda. Hans Kruus kirjeldab oma raamatus „Eesti ajaloost 19. sajandi teisel poolel”, kuidas August Wilhelm Hupel on öelnud eestlaste sandi olukorra kohta, et neid vahetati hobuste, koerte, piibukahade või muu sarnase vastu. Ainult 100 rubla eest sai osta terve perekonna, vanemad koos lastega, samas tüdruku eest maksti harva rohkem kui 10 rubla ja lapse eest 4. Lisaks halbadele oludele mängis rolli ka eestlaste halb iseloom, neid kirjeldati kurjade, salakavalate ja mustadena. Loomadest eristas neid vaid see, et nad rääkisid inimkeeles. Väidetavalt olid talupojad vaid siis rõõmsad, kui olid juua täis ja siiski kaldusid agressiivsusele. Ning sarnaseid kirjeldusi leidis ka teistelt läbisõitjatelt. Seda kõike vaid paarkümmend aastat enne seda, kui ka eestlastest oli saanud kaasaegne Euroopa rahvus, millel oli oma haritlaskond, rahvuslikud organisatsioonid, ajalehed ja poliitilised erakonnad. (Laar 2016: 11-16)

Ärkamisajale eelnenud perioodil, umbes 1800. aastate algusest, tekitati tugev pinnas ärkamisaja tekke võimalikkuseks. Suur osa selles oli estofiilidel, kes harrastasid eesti keelt ja kultuuri ning pühendasid end eesti kultuuri arengule. Nad ise võisid kutsuda end *eestimaalaseks* „Estlander”, eitamata oma eesti päritolu, kuid koduse kultuuri ja keele järgi oli tegi siiski sakslastega. Nad panid paika neljal alal olulised alused, millele ärkamisajal oli võimalik toetuda. Esiteks ajalugu ja kuidas eesti ajalooli läheneda, rahvaluule uurimine, rahvusideoloogia loomine ja saavutused keele vallas. (samal: 47-48)

Ärkamisaja ideede laiemaks levikuks maa põlisrahva seas lõi eelduse laiem haridusvõrk ning tööstusrevolutsioon, mille käigus tekkis uusi tekstiilivabrikuid, raudteetehaseid ja sadamatehaseid. Rahalis-kaubanduslike suhete areng tõi kaasa ka linnade arengu. (samal: 53-54) Rahvusliku ärkamise alguseks loetakse tihti aastat 1857, kui trükkis ilmus F. R. Kreutzwaldi rahvuseepos „Kalevipoeg” ning tegevust alustas ärkava rahvuse esimene ajaleht Jannseni Perno Postimees (samal 71-72).

Kuigi eestlaste rahvuslik enesemääramine ärkamisajal sai alguse vastandudes sakslastele, siis tänapäeval, ja suuresti kahe maailmasõja tõttu, on see vastandus kandunud üle tasandile eestlane

versus venelane. Pärast I maailmasõda ja sellele järgnenud Vabadussõda sai Eesti vabaks Vene tsaari võimu alt ning pärast II maailmasõda sattudes Nõukogude Föderatsiooni koosseisu, millest saadi vabaks alles 90. aastate alguses, on olnud eestlastel palju aega end venelastega võrrelda. Nõukogude liidu aegadel asus Eesti territooriumile elama ka hulgaliselt vene rahvusest inimesi, kelle emakeeleks oli vene keel ja kelle järeltulijad elavad Eestis siiani. Küsimus on vaid, kas ja mis hetkel saavad neist eestlased.

3.2 Tänapäeva eestlane

Küsimuse üle, kas eestivenelane on õige eestlane, või kes üldse on õige eestlane, arutab Anu Realo oma arvamusartiklis: „Anu Realo: kes on õige eestlane?” (2016). Aastal 2016 tehtud küsitluses leidsid eestivenelased, et rahvus ei ole peaministri ameti juures määrava tähtsusega, kuid eestlastest ligi pooled suhtusid eestivenelasest peaministrisse pigem negatiivselt. Realo toob välja, et kuigi ei ole lihtsat ankeeti, mille abil eestluse taset hinnata, siis on olemas hunnik tunnuseid, mis käivad kaasas eestlaseks olemisega. Näiteks eesti keele oskus või Eestis sündimine. Määravaks võib saada ka nahatoon, sest „õige eestlane” on heleda nahavärviga, seletab Realo. Eestlase kirjeldusse võib lisada veelgi, tuleb tunda eesti kultuuri, teada klassikuid nagu „Siin me oleme” või „Kevade”, eestlane on kinnine ja tal on individuaalne religioosne enesemääratlus, mis ei sõltu kirikutest ega religioonidest. Eestluse sisu aga ei seisne mitte ainult ühises eluloos, vaid ühiskannatamises, seda nii ajalooliste kannatuste kultuurilise mäluna edasikandmises kui ka igapäevases kannatamises. Kokkuvõttes on õige eestlane siiski see, kes tahab eestlane olla ja ennast eestlaseks peab. (Realo 2016)

Triinu Ojamaa ja Kristel Karu-Kletter kirjeldavad artiklis: „Diasporaa-eestlaste enesekuvand muutuvast maailmas” enda läbi viidud uurimust, kus väliseestlastelt küsiti, kes on nende arvates eestlane. Tunnused, mis kirjeldasid eestlast, olid järgmised: räägib eesti keelt, tunneb et ta on eestlane, armastab Eestit, on eesti päritolu, on sündinud või elab Eestis, jagab teiste eestlastega ühist ajalugu ja kultuuri, on töökas, armastab muusikat. (2014)

Kuigi küsitluses on tegu väliseestlastega, siis sellegi poolest on nende vastuste põhjal võimalik paika panna, millised on tunnused, millest vähemalt osa peaks olema olemas selleks, et kedagi pidada eestlaseks. Minu bakalaureusetöös kirjeldatavad eestlase tunnused ei ole nii põhimõttelised, vaid pigem omadused, mis saavad olla inimesel siis, kui teda juba saab pidada eestlaseks. Nende

tunnuste loetelu põhjal võib pidada teostes kirjeldatud eri linnades elavaid inimesi eestlasteks, seega autorite ütlused nende kui linna elanike ja eestlaste kohta saavadki iseloomustada täpsemalt selle linna eestlaste eriomadusi.

4. EESTLASE KIRJELDUS „MINU” SARJA RAAMATUTES

Siin peatükis olen välja toonud iga uuritava raamatu kohta, milliseid kirjeldusi või omadusi on autor just selle paiga elanike kohta üles märkinud ning ilmestan leitud tsitaatidega valitud teostest.

4.1 Analüüs teose kaupa

„Minu Tartu” raamat on oma olemuselt memuaar, kus autor keskendub rohkem end ümbritseva tänapäeva kirjeldamisele kui iseenda eluloole, kuigi teeb siiski ka kõrvalepõikeid oma minevikku ja üleskasvamisse Ihastes. Autor identifitseerib end põlise Tartu elaniku ja kirjanikuna ning kirjeldades Tartu eestlasi, peab ta end üheks neist - kultuurne, romantiline ja Tartut armastav. Palju on linnakirjeldusi ja autor maalib sõnadega Tartu miljööd, kuid veidi on sarnasusi ka päevikuga, tulenevalt sellest, et kirja on pandud ka juhuslikke mõtisklusi ja tähelepanekuid, mis ei ole omavahel seotud.

„Minu Narva” on eeskätt päevik, kus sündmused kulgevad kronoloogilises järjekorras ning kõik välised tähelepanekud on tehtud nii, kuidas parasjagu autor neid kogeb. Autor defineerib end kui kõrvalvaatajat ja teeb kindla eralduse „mina” ja „nemad, narvakad”. Ta kirjeldab Narva elanikke nii, et tal autorina on oma seltskond eesti emakeelega tuttavaid, kes elavad küll Narvas, kuid pole samasugused nagu tema kirjeldatavad Narva elanikud. Keelest tulenevalt on ta eraldanud end venekeelsest kogukonnast, kes Narvas elab ning põhiliselt kirjeldabki nende olemust ja käitumist. Tema pilk neile on uuriv ja aus, ilma liigse romantilisuseta. Kuna tegu on siiski reisiraamatuga, siis lisaks on ka fakte, kuid kindlasti ei ole tegu objektiivse kirjeldusega. Linnapildist ja ümbritsevast on pigem juttu vähe ja autor keskendub teiste inimeste elude kirjeldamisele läbi temaga suhtlemise.

„Minu Jõhvi” on valitud teostest kõige ehedam reisipäevik, mis viib autori kaheks aastaks võõrasse linna, kus ta vaatejana kirjeldab ja ilmestab faktidega uut kogetavat paika ja maailma, kirjeldab sealseid inimesi ning põimib vahele seiku iseenda juhtumistest, raamat kulgeb läbi kahe aasta kronoloogilises järjekorras tema saabumisest Jõhvi kuni lahkumiseni. Autor identifitseerib end kui sisserännanud, olles ise Tartu elanik ning saabudes „Noored kooli” programmi kaudu uude keskkonda, lisaks ka kui õpetajat ja Jõhvi noorte aitajat ja motiveerijat. Ta kirjeldusviis on veidi romantiseeriv, kuid siiski aus ja ülevaatlik ilma liigselt hinnanguid andmata. Teose ja ka autori arenedes, on tema identiteedis näha muutust, kus ta ka ise läheneb Jõhvi linna elanikule oma käitumiselt ning see on otseses seoses tema linna ja inimeste tundmise ning nende mõistmisega.

„Minu Pärnu” autor defineerib end ajakirjaniku ning Pärnu suvitajana, kuna tema põhielukoht on Tallinnas, kuid omab Pärnus suvilat. Kuna tema lapsepõlv möödus Pärnus, siis tema identiteet korraga on pärnakas ja ei ole ka, sest ta ei tunne end sobituvat ei suvitajate ega ka põliste pärnakate hulka. Tema vaade neile on kõrvaltvaajata ja ka kuuluja vaade, andes endale aru, et täielik samastumine ei ole võimalik, kuid siiski pidades end rohkem kohalikuks kui turistiks. Teose arenedes saab selgemaks tema enda identiteedi kahestumine, kus tunneb, et on pärnakas, kuid on ka tallinlane ning romantiseerib väga Pärnu eestlaseks olemist.

„Minu Haapsalu” kaldub enim autobiograafia poole, sest autor kirjeldab põhiliselt oma elu, alates varajasest lapseeast kuni raamatu kirjutamise hetkeni, jättes vähe ruumi kirjeldustele ja teiste inimeste lugudele. Linnapildist või meeleolust, mis Haapsalus valitseb selle teose abil palju teada ei saa, kuid autori elulookirjelduse abil on siiski võimalik näha tema suhet ümbritsevasse ning seda, milline on Haapsalu eestlane. Autor ise, kuigi olles põline Haapsalu elanik, distantseerib end haapsaluka identiteedist ja kirjeldab seda pigem kui kõrvaltvaataja, defineerib end kui kirjanik, ema, koeraomanik ja abikaasa. Oma lapsepõlve ja noorust kirjeldades tundub ta end rohkem Haapsalu identiteediga samastuvat kui tänapäeva kirjeldades. See võib tuleneda ka sellest, et teose lõpus kirjeldab Vallik, kuidas lahkub Haapsalust ning tagasivaateline kirjutamine võib põhjustada teatavat distantseerumist.

„Minu Kuressaare” on päevik, kus autor kirjeldab oma teekonda tagasi Kuressaarde, kust ta on pärit, kuid vahepeal elas Tallinnas ning siis kolis tagasi. Ta kirjeldab sündmusi tagasivaatavalt ning läbi oma elu prisma, kuid põimib sinna juurde palju Kuressaare eestlaste üldisest eluolust ja lisab ka objektiivse vaate kuressaarlasele. Tema identifitseerib end kui aktiivset noort inimest, kes

lööb kaasa Kuressaare linna elus. Tema identiteedis kuressaarlaseks olemise osa teose edenedes kasvab ning Kuressaare eestlase identiteeti on tema jaoks „meie” identiteet, mitte „nende”.

„Minu Setomaa” on päevik, kus autor kirjeldab põhiliselt oma aastat ülemsootskana ning sellele järgnevat aega, põimides sinna sisse seto kultuuri eripärasid. Autor identifitseerib end auga setona ning on kogukonnas kõrgel positsioonil, kirjeldades oma teekonda ülemsootska, ehk kõrgeima Seto Kuningriigi juhina jumal-kuninga Peko järel. Autori positsioon seto kultuuri edasiviija ja hoidjana, on raamatu veidi romantilise kuid siiski realistliku seto ja Setomaa eestlase kirjelduse põhjuseks. Kuna tema teab ka kultuuri hoidmise tagamaid ja raskusi, siis suhtub ta pigem ratsionaalselt.

„Minu Vormsi” on teos, mis algab kui reisikiri, kui autor otsustab endale soetada maja Vormsile, kuid teose arenedes kasvab ja põimub see autobiograafia elementidega, mida suuremat rolli hakkab vormsilase identiteet tema enesemääratluses mängima. Ta defineerib end kui ajakirjanik ja ema, kelle elu ja identiteet jagunebki kaheks, Tallinnas on ta töötaja ja tallinlane, Vormsil aga eraelu ja kogukonnainimene. Kirjeldades Vormsi eestlasi, jääb väike distants siiski autori ja kirjeldatute vahele, kuid selles on ka „meie” identiteedi elemente, seda lihtsustab kindlasti ka see, et kuna Vormsi saare ajalugu on vahepeal katkenud ja saarele kolinud inimesed ei ole sadade aastate pikkuse ajalooa elanikud, siis on vormsilaseks saamine ja selle identiteedi omistamine kergem kui pika ajaloo ja ühise kultuurilise mälu paikades.

„Minu Kihnu” on memuaar, kus autoril on väga tugev kihnlase identiteet ja ta ei diferentseeri teisi Kihnu eestlasi ja ennast, vaid neil on ühine „meie” identiteet. Ta on kogukonnas väga aktiivne ja juhtiv figuur, ning Kihnu kultuuri edendaja. Autor küll romantiseerib kihnlaseks olemist ja traditsioonide tähtsust, kuid siiski illustreerib ka faktide ja reaalsusesse tagasi toovate murekohtadega. Nimelt on Kihnu ja Setomaa valitud teoste hulgast kõige suurema omaidentiteediga paigad, kuid ometi on paratamatu sulandumine üldisesse eesti kirjakeele ja „tavalisuse” või „modernsuse” kultuuri. Avaldub ka see, et omakultuuri olemasolu ei välista üleüldist eestlase identiteeti omamast, vaid käib sellega kõrvuti.

Loetud teoste põhjal võib järeldada, et mida omanäolisema paikkondliku kultuuriga on tegu, seda suurem on ka soov säilitada oma identiteet väiksemal tasandil kui lihtsalt eestlane, pidades siinkohal silmas Kihnut ja Setomaad. Mida suurem on linn või paik, seda lahjem on kultuuriline

kontsentreeritus ja kogukonnatunnetus ning seda rohkem mängib rolli üldine eestlase identiteet, olles vähem seotud geograafilise paiknemisega Eesti siseselt. Iga autor on välja toonud oma paika ja seal elavaid inimesi kirjeldades kõige tähtsamad elemendid, mis on just selle koha identiteedi eripäraks. Samuti võib täheldada teatavat minevikku kinni jäämist, kus nii Vormsil, Jõhvis kui Narvas, on jäänud linnale ja linlastele külge maine, mis pärineb tegelikkuses veel vabariigi taastamise ajaga kaasa tulnud sündmustest ning ei vasta enam tänapäevale. Eelarvamused kuritegevuse ja alkoholismi vohamisest nendes piirkondades ei ole enam samad, mis viimasel kuuel aastal, mille vahemikus on raamatud kirjutatud.

4.2 Minu Tartu

Tartu puhul defineerib Lauri Räpp tartlast palju läbi kohtade, mis Tartus asuvad ja kus inimesed käivad. Räpp kirjeldab elavalt tartlaste subkultuurielu ja selle keskust Genialistide klubi, kus on koos, kino, teater, plaadipood, baar ja palju muud. Üks tartlaseks olemise võludest on tema meelest see, et on olukordi, mis võivad juhtuda vaid Tartus, näiteks see, et tema enda kodust käis läbi suurem hulk Indigolaste bändi liikmeid lihtsalt puhtalt seetõttu, et nad Gen klubis tutvusid. (Räpp 2019)

See on linn inimestele, kes armastavad raamatuid, kultuuri ja kunsti. „Tartu on raamatulinn. Raamatukogude ja raamatukogujate linn, raamatukoguhoidjate ja raamatulugejate linn. Raamatute kirjutamise linn, Unesco kirjanduslinn ja Eesti Kirjandusmuuseumi linn. Ja linn, kus on oma linnakirjanik. Kõigist neist kirjanduse suurkujudest, kes aegade jooksul Tartus on olnud ja elanud, pole mõtet rääkidagi. Milline linn saaks elamiseks paremini sobida inimesele, kes on raamatute lugeja, koguja, kirjutaja ja raamatukogude külastaja?” (samas: 46). Lisaks kirjanikele, armastavad tartlaseks olemist ka kunstnikud, kuigi võivad soovida vahel sealt lahkuda, kuid siiski tõmbab Tartusse tagasi. „Kunagi põgenes siit mitu Pallase kunstnikku. „Ma ei kannata seda provintsi. Lähen siit ega tule enam kunagi tagasi,” praalis neist nii mõnigi esimese vabariigi algse Wernerri aegu. Nad läksidki, aga tulid alati tagasi. Ka praegu põgeneb Tartu talvede eest üks meie linna tunnustatud poeet, endiste pallaslaste poeg Indrek Hirv. Pakib koti ja läheb. Aga iga kord, kui ta võõrsil kohvrit pakkima hakkab, tabab teda igatsus oma kodulinna järele (samas: 44). Tartu võluks või suurimaks saladuseks ongi tartlased ise, kes oma linna armastavad, oma päritolu üle uhked on

ning temast rääkides elevile lähevad: „...Tartlane on uhke oma päritolu üle. Põlise tartlase silmad säravad kui Luunja kasvuhoonetuled kui ta räägib oma kodulinnast.” (samas: 226).

Lisaks kultuurilembestele on tartlane paratamatult seotud ka ülikooliga, autor väidab, et lausa nii tihedalt, et Tartu Ülikool ja Tartu linn võrdeliste mõistetena võiksid kõlada. „Mis oleks Tartu ilma ülikoolita? Vaevalt keegi meist seda ette kujutada oskab, sest Tartu on ülikool ja ülikool on Tartu. Üheta ei oleks teine selline, nagu ta on. Neid kaht võib lausa samatähenduslike sõnadena kasutada, kas te ei leia?” (samas: 172) Seotud juba seetõttu, et kevaditi vallutavad volbriööl linna tudengid ning kogu linna elu keerleb ülikooliga kooskõlas. Räpp kirjeldab Tartut väga romantilises võtmes, nimetades tartlasi, ka iseennast, liberaalseks konservatiiviks, kes muutusi kõigepealt pelgab ja on paras naljahammas, kes uut esiti sõbralikult tõgab, enne kui omaks võtab. Autor võtab tartlaseks olemise kokku nii: „...Tartlasel on veel mitu tahku. Ta armastab teatrit, hindab kohvikukultuuri. Ta hoolib oma linnaosast ja korraldab päevi. Mõnikord lausa nii hoolega, et seltse tekib ühe linnaosa kohta kaks-kolm. Eriti meeldib mulle üks Tartu Postimehes ilmunud loo pealkiri, mis võtab kokku tartlaseks olemise tuuma. Tartlane kirub libedat tänavat, ent kukub enamasti kodus.” (samas: 226).

4.3 Minu Narva

Selles raamatus on autor Katri Raik, kes on olnud Tartu Ülikooli Narva Kolleži direktor, teinud eristuse Narvas elavate eesti emakeelega ja vene emakeelega inimeste vahel. Uurimuses on nad siiski olulisel kohal, sest eestimaalastena on nad siiski osaks selles linnas väljenduvast kultuurist ja identiteedist. Raik toob välja: „Eesti ja Euroopa sotsiaalteadlaste arutelu, kas kohalikke venelasi nimetada Eesti venelasteks või hoopis Balti venelasteks või hoopis venekeelseteks eestlasteks, jätab neid sügavalt külmaks. Kui need inimesed enda kohta midagi ütlevad, nimetavad nad end pooleurooplasteks.” (2013: 28) Sellest võib järeldada, et Narva venekeelse elanikkonna identiteet ei ole seotud ei keele või asukoha vaid hoopis sisemise kuuluvustundega. Keeleliselt tekib narvakates sisse teatav lõhe, näiteks seetõttu, et õpilastel pole võimalik saada eestikeelset huviharidust: „Korralikust perest Narva laps käib muusikakoolis ja spordikoolis ning tal on koduõpetaja mõnes õppeaines. Seda last valmistatakse ette Narvast lahkuma. Ja ta läheb. Eesti lapsed lähevad juba pärast põhikooli näiteks Noarootsi Gümnaasiumisse, /.../ Eesti lastest peab

aru saada, nende kodulinn on nad ilma jätnud emakeelsest trennist ja muusikakoolist. Ilmselt on tulnud ka arsti juures käies vene keeles suhelda, sest väidetavalt oskab siin linnas eesti keelt ainult üks perearst (sammas: 79). Sellega, et lapsi valmistatakse ette Narvast lahkuma kaasneb ka probleem, et linn on tühjenemas, kuid autori sõnul on linna juhtimistaktika pea liiva alla peitmine ning seda probleemi lihtsalt ignoreeritakse. (sammas: 35) Mis puutub linnakorraldusse, siis raamatu kirjutamise ajal ei olnud lastel ka piisavalt korralikke mänguväljakuid ning tuli leppida sellega, et lapsed jõlguvad tänavatel, osad neid teevad suitsu ja teised kiiguvad kiikedel, kus vaid kahest ühel on istumislauad (sammas: 78-79).

Enamik teenindustki käib vaid vene keeles, olenemata, kas tegelikult õpetaja või teenindaja oskaks end ka eesti keeles vajadusel väljendada või mitte, seega narvaka tunnuseks on vene keele oskus: “Kõigil pikemalt Narvas elanud eestlastel on oma keelelood, mis pole vähem naljakad. Kõik on püüdnud esialgu vaid eesti keeles rääkida. Ja kui sa siis saad kahe kotleti asemel kaheksa - numbrid „kaks” ja „kaheksa” kõlavad venelannast müüjale ju sarnaselt -, siis oled valiku ees, kas protestida ja öelda „Ja proposila dve!” või leppida kaheksa kotletiga. Ütlen ausalt, ma olen leppinud kaheksaga.” (sammas: 150).

Narvakatele on tähtis väline ilu, väljendugu see kas pikkades punastes roosides, mida kõige sagedamini kingitakse, igal pidustusel kohustusliku ilutulestiku või nipsasjakestena. Narva naine käib ilusti riides, tal on alati soeng, lakitud küüned ja kaunid riided. Üleüldiselt peetakse palju lugu välisest - ilusad autod ja tõukass või koer, olenemata sellest, et elukohaks võib olla nõukogudeaegne kortermaja. Eramaju narvakatel pole ja ega saakski olla, sest maja sissemaks tuuakse sularahas, kuid laenu saamiseks pole püsivat ametlikku sissetulekut ette näidata: „Kinnisvaraarendajate sõnul ei saa Narva uusi elumaju ehitada, kuna korteri sissemaks raha tuuakse küll kilekotiga, aga inimestel ei ole legaalselt sissetulekut, et saada pangalaenu” (sammas: 58).

Kuritegevuse osas on Narval suuresti küljes 90ndate maine ja inimesed veel mäletavad Narva maffiat, kuigi statistika järgi jääb Narva 40% Venemaalt tulevatest narkootikumidest (sammas: 35), siis linna ohtlikkuse kohta väidab autor: „Kui võtta ette Eesti kriminaalstatistika süvaanalüüs, siis selgub, et Pärnus on tapmisi rohkem kui Narvas. Asjatundjad ütlevad ja statistika kinnitab, et kuritegelikkusel ei ole Jõhvis, Sillamäel, Kohtla-Järvel ja Narvas suurt vahet ning Tallinnas Koplis

võib olla tugevasti ohtlikum kui Narvas. Meie peades elab edasi legend 1990ndate Narva allilma kangelastest, rahvas mäletab senini nende nimesid.” (samas: 66)

Negatiivsetest külgedest hoolimata on inimesed on lahked ja sõbralikud, kuigi kinnisemad kui ülejäänud eestlased ning autor kinnitab: „Samas on Narva linn, mis ei lase sinust lahti. Õnneks jäävad need inimesed, kes on Narvas sündinud või lihtsalt siin elanud, Narvaga alati seotuks” (samas: 252)

4.4 Minu Jõhvi

Jõhvikat ei defineeri vaid tema kodune keel, enamik neist räägivad mõlemat, nii eesti kui ka vene keelt, kasvõi natuke. Autor kasutab mitmel korral vastandust „tavaline eestlane” vs „jõhvikas”, kuid seda peamiselt seetõttu kuna ta ise on pärit Tartust, siis vastandab ta end ja endale tuttavat Jõhvi elanike kommeteale: „Siinsed eesti ja vene kodukeelt kõnelevad inimesed söövad täpselt samamoodi Kalevi kommivabriku šokolaadikompvekke ja taovad sealjuures rusikaga vastu rinda et Kalev on Eesti oma, kuigi ettevõtte kuulub juba aastaid Norra sugemetega Soome ettevõttele. Õhtuti kell 21 vaadatakse üheskoos „Aktuaalset kaamerat” ja kevaditi Eurovisiooni. Mille puhul kõik elavad koos kogu hingest kaasa sinimusvalgele trikoloorile. Ka siin lõpetavad noored kuldmedalitega keskkooli ja lähevad õppima ülikoolidesse, et siis aastate pärast naasta ja saada arstiks Ida-Viru keskhaiglas” (Pillmann 2021: 141). Pillmann läks Jõhvi eelarvamusega, et see on inimtühi paik, kus elavad vaid joodikud ja keegi ei räägi eesti keelt, küll aga sai ta kohapeal teada, et tegemist oli vaid eelarvamusega (samas: 35). Jõhvis ei ole tühjade kortermajade probleemi, kuid autori arvates võib see seal varsti tekkida, kui selle ennetamiseks (eestlaslikul kombel) midagi ette ei võeta, probleemiga tegeletakse alles siis kui see on kohal (samas: 98). Kortermajad mis seal on, on vanad, seinad õhukesed ja kõik, mida teevad naabrid on korterisse ära kuulda ja lõhnad tunda (samas: 29).

Autor läks Jõhvi „Noored kooli” programmi kaudu õpetajaks ning seetõttu arvustab ka sealset haridust: “Ida-Virumaa hariduse olukord ongi halb ja mina olen siia tulnud vaid teatud ajaks ehk teisisõnu on „Noored kooli” mulle ette kirjutama omamoodi säilivuskuupäeva nagu riknevale kaubale” (samas: 31-32). „Siiatulijad on erandid, Kui aga tulla, siis on see hea koht elamiseks” ütleb lapsevanem ähkides... „Osad arvavad, et siin on vaid kuritegevus ja joodikud. Mina seda ei näe. Odekolonniaurudes ja habetunud filosoofe leidub ka mujal, varganägusid samuti, kõik ei ela

ainult siin. ...Mujal on needsamad halvad asjad, mis siingi, kuid siinsed juhtumid on erilise luubi all. Ja meediale maiuspalad” (samas: 62). Viimane tsitaat on hetkest, kui autor räägib oma õpilase lapsevanemaga, kelle emakeel on vene keel, terve perekond on venelased küll aga on tal väga hea eesti keele oskus ja autor tõdeb vestluse lõpuks, et mees on vestluses just palju eestlusega seonduvaid teemasid välja toonud, justkui et tõestada oma lojaalsust Eesti vabariigile. Autor tõdeb, et see teeb teda kurvaks. Seda ka põhjusega, sest lapsevanem tegelikkuses ei pea enda kuuluvust ja identiteeti kuidagi õigustama, kuid tunneb selleks oma emakeele tõttu vajadust.

Jõhvile on jäänud külge maine, nagu oleks tegemist narkomaanide ja alkohoolikute meelispaiigaga, kuid see kuulsus jääb siiski 90ndatesse aastatesse ja ei pea enam paika: „Ida-Virumaal võttis kauem aega, et 1990ndad seljatada kuid lõpuks kasvas ühiskond sellest püssirohuhõngulisest mentaliteedist välja. —Tagantjärele saan aru, et seda piirkonda käsitletakse vendade Satšukkide ja paljude teiste kriminaalse minevikuga inimeste tõttu siiamaani kriminaalselt” (samas: 46). Autor kirjeldab jõhvikaid siiski suuresti positiivsest küljest ning mida raamatu lõpu poole, seda kauem ta on seal elanud ja kirjeldab neid kui heatahtlikke ja sõbralikke inimesi - tema naaber, keda alguses pidas väga pahaseks vanaprouaks, kioskimüüja ning tema õpilased.

Lisaks on autor mõtisklenud veel eestluse üle ja toonud välja üldisemaid mõtteid, mida peab eestlastele omasteks tunnusteks.

„Minu ees on kolm lindu, kelle oskan küll vareste sugukonda liigitada, aga täpsemalt nimetada mitte. Usun samas, et seda ei oska iga teine inimene Eestis. ...Me lihtsalt ei suvatse kaevuda sügavamale looduse ellu. Meil on ümbruskonnast ükskõik.” (samas: 33)

„Kui tööpäev juhtub olema väsitav, loob just toiduelamus kerge pausi muremõtete keskele, sest mida me eestlased ikka päevast päeva teeme - ainult muretseme. (samas: 108)

„Täpselt nagu eestlasele omane, algul ei saa vedama, pärast ei saa pidama. Viimane mõttekäik kehtib ka siinse keskkonna ja elanike kohta, sest ka nemad on üldjuhul Eesti kodanikud.” (samas: 48).

„Elutargad inimesed teadnud öelda, et eestlased soovivat teha kunsti. Selleks on ikka ja jälle tarvis võtta sõõm veini või kvaliteetkonjakit, kuid kuna Eestis tapab olmeulme, siis tuleb ajada läbi labase, kuid odava viinaga. (samas: 29)

4.5 Minu Pärnu

Pärnakad üürivad suveks tihti oma linnakodud turistidele välja ja teenivad sellega raha. Ise elatakse suved linnast väljas: „Oh jummel, mis kohtades ma olen suvel emaga ööbinud, puukuurid ja vanad sarad,” ohkas üks mees. „Aga eks ema pidi kaks poissi ära elatama ja see oli raha, mida ei saanud üles korjamata jätta. Naabrid oleks arvanud, et me sõgedad oleme, kolmetoaline korter rannarajoonis ja ise elame suvel sees. Puhas mahavisatud raha” (Tali 2018: 70). Suveks muutubki Pärnu suvituslinnaks ja kohalikud ise samades kohtades ei käi, harva leiab pärnaka koos suvitajatega Pärnu rannast või promenaadilt. „Kohalikud näivad muutuvat järjest rohkem selleks „tagaukerahvaks”, kes oma suvetööst ja teenindusest vaid korraks nina saavad välja pista. Tagauksest. Varem tundis kohalikud suvel ära valge naha ja harjumatu elupaikade poolest, sest kodu üüriti ju välja” (samas: 69).

Pärnut ja pärnakaid kirjeldab autor romantiliselt, olles ise Pärnus sündinud ja kasvanud, kuid kolinud põhikohaga elama siiski Tallinnasse. Mitmel korral mainib autor, et Pärnu on väga filisterlik linn: „Pärnu on oma olemuselt väikekodanlik. Siia kuuluvad supitirinad, lõunaooted, munapeekrid, koogikesed ja pisut sakslik kõnepruuk. Pealelõunane tennis ja orkestrimuusika. See on kodanliku kultuuri Eesti riigi, Konstantin Pätsi, skaudi liikumise häll. Täieline Eesti vabariik” (samas: 25). Armastatakse rahu ja kindlust ning hoitakse oma naabreid ning kogukonda: „Üks naine käis siin teie majast pilte tegemas, kui te ära olite, ei tea, kas oli kinnisvaramaakler,” rääkis kolmas uudishimulik. „Nüüd läheb vist müüki.” “Mul on hea meel, kui ma su autot siin näen, siis ma tean, et kõik on korras,” ütles naaber. Ilmselt armastame me kõik turvalisust ja senise elujärje jätkumist. Iga kinnisvarakuulutus „Müüa” mõjub siis nagu piitsalööök. Nagu märk harjumuspärase külakogukonna müüri tekkinud järjekordsest mõrast.” (samas: 129)

Pärnakas elab suve rütmis. Suvel on töö, turistid: „Pärnakaid näivad sellistes olukordades alati valdavat kahetised tunded, millega Pärnus turiste ühtpidi hinnatakse ja oodatakse, teistpidi tõrjutakse ja osatatakse.” (samas: 46), sugulased (samas: 71), puhkused ja sügisest kevadesse elatakse pigem rahulikku ja vaikset, privaatsset elu. „Nüüd, kus üks ja teine rahvas on hakanud otsima oma argistest askeldustest elustiili, mis viib kustumatu õnneni, tekib tahtmine see magus elu ka Pärnu siilis kirja panna. Sealt ei puudu pühapäevalõunad, kaneelirullid ja hooajakoogid, pealelõunakohv ja omakasvatatud toit” (samas: 140). „Võib-olla sellepärast armastataksegi Pärnus puhata, et siin käib aeg aeglasemalt ja inimestel pole ammu mõtet kiirustada.” (samas: 337).

Suvitamise juurde käivad ka kontserdid. Kohalikel pole kombeks endale suvel Ammende Villas toimuvatele kontsetidele piletit osta, vaid nende jaoks on justkui linnakodaniku staatusega kaasa tulnud istekohad aia taga, kus tasuta kontserti nautida ning piknikku pidada. (samas)

Tulenevalt sellest, et suvel on nii palju turiste, töötab väga palju pärnakaid teeninduses ning autor on Pärnu teeninduskultuuri kohta maininud, et see on viisakas, kuid mitte lipitsev ja klienti jumalaks pidav: „Pärnakatel on annet osata endale privaatsuspiire seada. Harva on keegi nõus sind teenindama pool tundi enne köögi sulgemist. Või siis viis minutit enne poe sulgemist sisse laskma. „Tulge teisipäeval kell kümme, täna sulgeme,” öeldakse sulle reedel kell viis ilmse muretusega.” (samas: 269). Veel kirjeldas autor olukorda, kus rahutu klient oli kaua oma tellimust oodanud ja väljendus Pärnu teenindajatele omane professionaalne ükskõiksus: „Ka teine veiniklaas kulus ootamise peale, kui häbelik teenindaja tuli ütleva, et pitsat ei saa. Juustu ei ole. Sinki ka ei ole. „Selle aja peale oleks jõudnud poes käia,” ütles vihane klient, kes oli kolmveerand tundi oodanud. Lapseohtu teenindaja, kes oli juba omandanud Pärnu teenindaja professionaalse ükskõiksuse, kehtas õlgu. “Mis teha, pühapäeva õhtu.” Ja läks leti taha tagasi telefoni tsättima. Ei saa ju iga rahulolematu klienti isiklikult võtta. Ma olen õppinud nautima suviseid esmaspäevi ja pühapäeva õhtuid Pärnus. Selle kõige kummalisem osa ongi see, et kogu elu oleks pandud nagu pausi peale. Vanasti ei töötanud esmaspäeviti turg (pärast renoveerimist on tööle hakanud), kohalik ajaleht ei ilmu, pooled poed ja kohvikud on veel vähemalt lõunani kinni. Linn oleks nagu peojärgses pohmellis” (samas: 337).

Pärnakas on rahulik, töökas ja oma kogukonda hoidev. Nende olemuse saab suurepäraselt kokku võtta nii: „Tegelikult mulle meeldib sügis. Aastaring saab täis. Algab uus hooaeg. Pärnu edasijõudnutele. Ilma rannata, aga hedonistlik.” (samas: 341)

4.6 Minu Haapsalu

Haapsalu elanik üürib suvel oma elukoha suvitajatele välja ja teenib sellega lisaraha, seda oli varasemalt küll rohkem, kuid ka tänapäeval pole see kuhugi kadunud. (Vallik 2020: 21) Haapsalu on piisavalt väike linn, et elanikud üksteist teavad ja ühel või teisel moel ikka läbi käivad (samas: 149). Haapsalukad lasevad üksteisel olla ja kasvada täpselt nii, nagu neil on vaja: „Tagantjärele leian, et Haapsalu oli väga hea koht, kus saada selleks, kes ma olen: Haapsalu lasi mind ilma liigse

surveta teha, olla ja kasvada. Haapsalu on selles mõttes väga hea paik, et ta lihtsalt laseb sul olla. Võib olla kergitab vahel kulmu ka, aga siiski - Haapsalu annab inimesele väga palju vabadust ja lepib paljude veidrustega. Muidugi, eks klatsitakse ka, ja kindlasti klatsiti mindki, aga ma pole igaks juhuks kunagi teada tahtnud, mida must räägitakse, veel vähem olen tahtnud seda arvesse võtta” (samas: 150). Majad ja krundid on linnas väikesed, mistõttu on ka naabrite tundmasaamine tahestatmata elu osa. See aga loob laste kasvamiseks turvalise keskkonna, kus ümber on ikka inimesed, kes üksteist tunnevad: „Olin mitu korda õnnelik, et elame just Haapsalus, sest need pikad liikumised olid ometigi nii turvalised, kui linnamiljões vähegi võimalik. Väikesed linnas ei ole ju imelik, kui sulle oktoobri lõpus helistab tütre klaveriõpetaja (samal ajal kui sina annad koolimajas veel eelviimast tundi) ja teatab, et laps jõudis muusikakooli ilma jopeta, nii et ta ei lase tüdrukul samamoodi hilpharakana külmal sügisõhtul tagasi hakata tulema - äkki leiame võimaluse talle jopega järele tulla.” (samas: 194), „On inimesi, keda selline asi ajab närvi - et kõik teavad kõiki -, aga laste kasvatamisel annab see väga suure turvalisuse (samas: 195). Haapsalu elanikud elasid kaua aega õues olevate kaevude ja välikäimlatega ja said kanalisatsiooni paljudesse majapidamistesse alles 90ndatel, kuid autori jutu järgi ei paistnud see kedagi morjendavat. Valliku sõnul oli haapsalukate õnnetuseks hoopis muu, nimelt professionaalse kultuuri puudumine: „Ja terve Haapsalu kultuur püsib minu meelest ainult harrastajate peal. Mitte et harrastajates oleks midagi halba - loomulikult mitte, on väga hea, et on harrastajaid, sest see annab igale kultuurivaldkonnale laia kandepinna, millelt omakorda saavad esile tõusta ja arenema hakata suuremad anded sügavam mõte, järjest parem kunstiline tase kuni üksikute tõeliste tippudeni välja. Probleem on selles, kui piirdudagi ainult harrastajatega ja harrastustasemele vajalike tagasihoidlike tingimustega” (samas: 225-226). Professionaalne kultuur saabus linna alati väljast.

Olenemata sellest, et tegu on võrdlemisi väikese linnaga, siis ei paista haapsalukate vahel olevat liigset kogukonnatunnet, pigem väikesele kohale omaselt käiakse läbi, kuid igauks elab siiski oma elu ja ei sega sellega teisi ega lase ka iseennast segada.

4.7 Minu Kuressaare

Kuressaarlane on kokkuhoidev, traditsioone armastav ja oma suhtlusringkonda kaitsev: „Arensburgi eripäradeks on aga heal tasemel kontserdiprogramm ja põnev maja. KOKO

arhitektide välja mõeldud ajaloolise kauni hoone külge poogitud „futuristliku eksterjööriga” juurdeehitis on üsna julge samm traditsioone armastavas väikelinnas, aga hoone proportsioonid saavad head ja tundub, et rahvas võtab uue maja omaks.” (Pesti 2021: 93-94) Uutel tulijatel on keeruline pikaajaliste elanikega tutvusi sobitada, sest kohtutakse paljuski üksteise kodudes, mitte avalikus ruumis. Kui pole väljakujunenud suhtlusringkonda, siis on kerge uuel tulijal võõraks jääda. (samas: 132) Sellest hoolimata on kuressaarlane kõigi vastu sõbralik: „Südamesõpru on Kuressaares raske leida, inimese tuumani jõuda on siin raske, usaldab Jaak mulle. Küll aga on lihtne luua head sõbralike tuttavate ringi - sest saarlased lihtsalt ongi üldjuhul teiste inimestega meeldivad” (samas: 217). Nende heatahtlikkus väljendub ka selles, et Kuressaares on väga madal kriminaalsuse tase ja rahulik elukeskkond (samas: 34). Nende elu kulgeb tsükliliselt, turistide ja suve järgi: „Mõni kohalik räägib, et temale selline tsükliline elu sobib. Turismikeskse saare elurütm võib olla sarnane vanade eestlaste omaga: suvel tehakse kõvasti tööd ja muud möllu, talvel saab välja magada, käsitöö kallal nokitseda, lugusid jutustada ja halli varjundeid imetleda. Kena, kui sobib - aga kindlasti mitte igapähele.” (samas: 179) Sel samal põhjusel kahaneb igal aastal elanikkond ühe viiekordse maja elanike arvu võrra. (samas: 202) Kuid, need, kes seal elavad, vananeva elanikkonna esindajad, oma kinnisvara lihtsalt ei müü (samas: 23) , pigem pärandatakse seda suguvõsas edasi, seega ei ole kerge ka uueks kuressaarlaseks saada: „Nii see põlissaarlane siis istub, oma aias, oma grillil liha moorides, ja ootab lapselapsi vaevaga välja teenitud kuningriigi pärijateks. Aga seni pole väga näha, et need noored tagasi koliksid. Ehk tuleksidki - kui mitte selle pere omad, siis mõned teised parajasti kodu ehitavad noored, aedlinnaaarele aeglasemat elu ja mõnusat keskkonda otsima -, kui majade hinnad imekombel langeksid.” (samas: 102)

Kuressaarlasel on ka kindlad tunnused, mille järgi neid ära tunda - hoolitsetud välimus, eriti naistel, ja tõik, et igale poole minnakse autoga, jala seal keegi ei käi. (samas: 122-123) Kindlasti ei tohi ka liiga otsekoheste jutuga ühegi kuressaarlase juurde minna, autor on toonud välja näite, kuidas õige saarlane teiselt teenet küsima läheb: „Mujalt tulnul võtab aega, et saarlaste ümbernurga jutuvestmise viisiga ära harjuda./.../ „Ei tea, kuidas särg ka tänavu võtab?” tasuks esialgu pärida, kui tegelikult on plaan oskajalt naabrimehelt katuse soojustamise nippe küsida. Siis tuleb saagiinfo ja kalastusseiklused kenasti viisakalt lõpuni kuulata, paar oskuslikku kommentaari või nalja vahele susata ja vaat siis, õige pea, või väheke hiljem, koidab ka see hetk, mil jutukera plaanitud suunas veerema panna.” (samas: 126) Lisaks ka veel saarlastele omane kõnelemise viis: „Ja lõpetuseks: saarele mujalt tulnule torkab esiteks kõrva mitte nii väga see, milles räägitakse, vaid rääkimise viis

ise. Laulev, üles-alla hüppav intonatsioon ja kirju saare murrak. „Äi, see pole mette kena, kui saa'p most aru ep saa!” (samas: 126).

Kuressaarlased kohati on väga toetavad, kuid nende toetus tuleb välja teenida, kui luua midagi uut, siis on nad alguses umbusklikud (samas: 155-159). Siiski on nad väga sõbralikud ja hoiavad omasid väga. Nad elavad enamiku aastast väga rahulikku elu, veedavad aega sõpradega pigem oma aedades ja kodudes, mitte avalikus ruumis ning suve ja turistide tulekul teevad kõvasti tööd. Autor võtab kuressaarlase olemuse kokku nii: „Armastan kuressaarlasi, nii jonnakaid ja hirmus iseseisvaid, samas nutikaid ja muhedaid, mõnusa suuvärgiga ja mure korral väga usaldusväärseid.” (samas: 238)

4.8 Minu Setomaa

Seto hoiab oma kultuuri ja austab seda väga. Nad kannavad endiselt tähtpäevadel rahvariideid (Laaneots 2019: 60) ning neil on oma Seto kuningriik, kus valitakse ülemsootska iga aasta. Kuningriigi on nad endale ise välja mõelnud: „Seto kuningriik pole mingi tuhandete aastate eest eksisteerinud kuningriigi reinkarnatsioon. Kuningriigi on setod endale täiesti ise välja mõelnud, ellu viinud ja esitlevad seda nüüd kui maailma kõige iseenesestmõistetavamat asja.” (samas: 23). Muidugi, on Setomaa suuremalt jaolt endiselt osa Eesti riigist, kuid neil on kasutuses kohapeal ka näiteks oma valuuta, mida saab Seto pangast välja võtta ja kohalikes ettevõtetes arveldada (samas: 218-219). Setoks olemise juurde käib väga paljude ühiste tähtpäevade tähistamine, saunaskäimise armastamine ning tähtpäevadel rahvarõivaste kandmine. Setodel tundub esimeseks identiteediks olevat seto ning seejärel alles riiklik kuuluvus. Kultuuri hoidmiseks, mille hulka kuulub ka keel ja kombed, mis on erinevad muu Eesti riigi territooriumi tavadest ja keelest, on vaja eestvedajaid, keda veel on, kuid mitte just palju: „Kurb on vaadata toredaid kontserte, mis kannatavad publikunappuse all. Tallinnas oleks kuulajaid kümneid, meil setomaal on aga kuus. Nii osalevad pidudel ja muudel sündmustel aina needsamad vähesed kohalikud särainimesed. Imetlusväärse iseloomuga inimesed, kes alati suudavad, tahavad ja jõuavad. Samas on kõigil neil inimestel väga mitmeid rolle kanda: ettevõtja või riigiametnik, kohaliku mittetulundusühingu juht, koori liige või eestvedaja, sekka valla spordivõistkonna kandev tala, lapsevanem nagunii” (samas: 206). Need, kes on juba ettevõtlikud, on rakkes mitmel rindel: „Pole imestada, et paljud meist on „mitu ühes”:

vallavanem / pangahärra / meeskoori juht või siis õppealajuhataja / käsitööselti juht / kohalik sporditäht / seto käsitöömeister. Üht tööd tehes puhkame teisest” (sammas: 207).

Paljude setode jaoks on nende kultuuri eripära hoidmine auasi. Selleks, et seto kultuur säiliks, siis ütlevad nad üksteisele ausalt, kui keegi rahvariideid valesti kannab (sammas: 98) või traditsioonide vastu eksib, ikka selleks et õigeid kombeid edasi kanda (sammas: 179). Küll aga on ka neid, kes soovivad, et nende laps oleks n-ö tavaline: „Nii mõnedki seto juurtega laste vanemad soovivad ikka, nagu Nõukogude Liiduski soovitati, et parem olgu laps see hall keskmine - üks mitmest miljonist keskpärasest. peaasi, et oleks tavaline, ei paistaks silma. Tihti teevad nad seda muidugi ka teadvustamata, ajupesu on nii hästi toiminud. Häbenemine, oma kultuuri alaväärtuslikuks pidamine, iga hinna eest eemaldumine on saanud paljude seto päritolu inimeste DNA osaks. Arvates, et nad teevad ise oma valiku - seto kultuurist mitte lugu pidada -, on nad hoopis marionetid toonase ja nüüd oma vilju näitava nõukogude propaganda eesmärgistatud masinavärgis” (sammas: 194).

Suureks osaks setoks olemise juures on traditsioonide järgimine, näiteks lihavõtetel munaveeretamine (sammas: 187), mis on tänapäevani au sees hoitud traditsioon, lisaks ka kirikupühade tähistamine. Setode puhul on aga eriline see, et umbes 12 000 setost elab Setomaal vaid 2000 ja nende identiteet ei ole paikne, muidugi, on kultuuri säilitamine lihtsam viibides geograafiliselt samas paigas, kuid oluline on, et ka mujal elavad setod oma kultuuri hoiaksid, et see oleks jätkusuutlik (sammas: 202). Seto identiteedi hoidmine on kultuuri säilimiseks äärmiselt vajalik, kuid siiski ajas veidi hääbuv ning püsib suuresti selle najal, et alati leidub väike seltskond aktiviste, kes loovad tingimused, kokkusaamised ja üritused selleks, et kultuur saaks jätkuda ja oleks põhjust end setona tunda.

4.9 Minu Vormsi

Vormsi praeguste elanike ajalugu on palju lühem, kui teiste töös kirjeldatud paikade oma, kuna rannarootslased, kes seal kunagi valdavalt elasid, nende ajalugu katkes ning saarele tulid uued elanikud. Nüüdseks on seal palju Narva tagant saarele kolinud vene nimedega eestlasi ning muid saarele rännanuid. Vormsilane rootsi keelt ei räägi, saar on puhtalt eestikeelne ning väga kokkuhoidev: „Rootsi keelt ei kuule Vormsil tänapäeval muul ajal kui suvel: siis külastavad

Vormsiit turistid ja kohalike rannarootslaste järeltulijad /.../ Tänapäeval on Vormsi eestikeelne ja eesti keelt räägivad ka pärast sõda Vormsile peamiselt Narva tagant tulnud inimesed. Saarel on palju vene nimega ja kirju taustaga inimesi, kes on identiteedilt aga kohalikud ja eestikeelsed inimesed” (Pilvre 2020: 61). Kokkuhoidvus on tingitud sellest, et kuna saarel elab vähe inimesi, siis on omavaheline suhtlus ja hea läbisaamine hädavajalikud.

Autor kirjeldab saart kui võimalust uueks alguseks ning põgenemiseks. Vormsil elab väga palju erinevat rahvast, ka kriminaalse taustaga inimesi: „Kriminaalse taustaga inimeste lõimumine argiellu on kindlasti mõjutanud väikese saarekogukonna turvatunnet, aga harjutanud ka aktsepteerima erineva taustaga inimesi ja mitte küsima liiga palju küsimusi, kust keegi tuleb või kes ta on /.../Kirju geneetilise pärandi ja katkestatud ajaloo tõttu on Vormsil tumedaid kirgi ja konflikti rohkem kui paikades, kus inimesed on aastasadu järjepidevalt elanud./.../Vormsi on nagu metsik ida, kuhu põgeneda uuel leheküljelt uut elu alustama.” (samas: 99) Rahva mitmekesisus loob hea pinnase tolerantusesks, sest omavahel tuleb siiski läbi saada nii igapäevasündmustel kui tähtpäevadel. Pidustused kaasavad tervet küla ning kõige tähtsam neist on Norra kuninga Olav II Püha surmapäev (samas: 73). Autoril endal on saarel maja, kuid ta ei ole püsielanik. Siiski, veedab ta väga palju aega saarel ning tema kunagine mees ning lapski elasid alaliselt saarel. Olav II Püha surmapäeva tähtsusest kõneleb seegi: „Kui Vormsil olles ei olegi vahel asja koduõuest ja rannast kaugemale, siis olavipäevade ajal olen minagi osa võtnud kirikukontsertidest ja rahvapeost” (samas: 73).

Vormsi on saar, kus pole politseid - vabadusesaar, seda küll põhiliselt küllastajate jaoks, mis on kohalikele ka nuhtluseks, sest tuleb ette seaduste rikkumisi, mis kohalike elu häirivad (samas: 11-12) . Turismiperioodi välisel ajal on saarel vaikus, tühjus ja sookured (samas: 120). Saarel leidub palju mahajäetud kohti, seega vormsilane ei imesta üldse, kui kohtab ootamatus kohtades varemeid või muid märke kunagisest asustusest: „Vormsil juhtub, et keset metsa kasvanud põllumaad on äkki mingi kaevukoht, vaarikatihniku all vundament, kus vanasti on olnud maja, kellegi elu lugu ja saatus./.../Külades näeb kas palju, varemetest taastatud või poolikuid, osaliselt taastatud ehitisi. Võsa ja tühjus, vaheldumisi on lagunenenud kuurid, sissevajunud katustega tööstushooned ja mingid tellistest majad, kordatehtud rootsiaegsed talumajad ja siis ridamisi uhked suvilad!” (samas: 49).

Vormsilasi, kes elavad saarel aastaringselt on vähe, kuid on ka neid, kellel on seal suvilad. Nagu ikka, on inimesi mitut tüüpi. On hulk neid, kes soovivad saarel tegeleda vaid iseenda ja oma aiaga, kuid ka neid aktiviste, kes soovivad saare käekäigus ja arengus kaasa rääkida (samas: 102).

Iga elaniku hädavajalik abivahend on auto, isegi kõige rohelisema mõtlemisega saare elanikud peavad ikka asjade ja koduloomade transpordiks seda kasutama, hoolimata sellest, et kõige efektiivsem on liikuda jalgrattaga (samas: 197). Kohalik töömees teiste saare elanike tööde tegemise eest raha ei küsi, tuleb hoida lihtsalt häid suhteid, kui endal pole majas inimest, kes oskaks väiksemaid parandustöid. Kui on suuremad ehitustööd, tellitakse tööjõud ikka kaugemalt (samas: 192).

Vormsilased on erineva minevikuga inimesed, kes on saanud kokku väikesel saarel, et elada oma elu rahus ja vaikusel enamiku aastast ning suveperioodil tervitada saarele rohkem rahvast ja turiste. Vormsil puudub vana kultuuripärand mida hoida, on uued lahendused ja vaikne elu: „Tänapäevast Vormsit iseloomustavad ühtaegu moodsad lahendused ja vaikne, kohati viinane ääremaaelu. Kes saarel ka talvel, ei taha elada vabaõhumuuseumis ega teemapargis, turist püüab samas leida iga hinna eest mingit ehedust, tahab maainimesega kõva häälega lihtsates lausetes rääkida, et oleks nagu ERRi kihnukeelsetes uudised. Rõhutan, et Vormsilt sellist ehedust ei leia. Keegi ei tule tänaval vastu rahvariites ega räägi rootsi keelt” (samas: 225).

4.10 Minu Kihnu

Kihnlane on oma kultuuri üle uhke ja hoiab seda hea meelega: „Tegelikult on inimesele ikka väga tähtis, kus on juured, kust me pärit oleme või kuis elame. Meile on oluline, et elame just Kihnu saarel, mitte Piirissaarel, Pranglil, Vormsil või suursaartel nagu Hiiumaa või Saaremaa, kuigi välisele vaatlejale pole sel mõnikord vahet.” (Mätas 2021: 245) Kihnlaseks olemine ja Kihnu kultuur on kujunenud sajandite jooksul ning on selle kandjatele tähtis (samas: 200). Nende identiteet on tugevalt seotud merega, mitte nagu enamikel eestlastel - metsaga. (samas: 77) Tihtilugu seostatakse kihnu kultuuri ka matriarhaadiga, kuid tegelikult ei ole see kuidagi taotluslik, lihtsalt enamasti on Kihnus naised haritumad ja targemad ning nemad teevad otsuseid, seega on naiste võim lihtsalt ajapikku välja kujunenud (samas: 198). Nad kannavad pidulikel puhkudel ikka oma rahvariideid ja kõrte on igal naisel ka tänapäeval kapis ikka mitmeid ja mitmeid (samas: 141).

Käsitöö on olnud kihnus alati väga au sees, kuid nüüdseks hakkavad need oskused siiski kaduma ja rahvariiete ning muudegi esemete tegemine on pigem meistrite pärusmaa (samas: 134,139).

Kihnlased on väga kogukondlikud ning kannavad selle eest hoolt, et keegi liialt üle pea ei tõuseks või taha lohisema ei jääks (samas: 176). Sellel on positiivseid külgi: „Mis mulle Kihnus meeldib, on üksteisest hoolimine ja hierarhilisuse puudumine. Kõrvuti kasvamine on loonud ühised mälestused. Siin ei moodusta eraldi seltskonda haritlased ja marginaalseid gruppe need, kel haridustee pooleli, on vaid üks rühmitus: kihnlased. Nädalavahetusel, kui koju tullakse, ollakse koos olenemata staatusest, ole sa üliõpilane, gümnasist, kutsekooli õpilane, haridustee pooleli jätanu või ehitustöölaine. Kõik moodustavad ühe homogeense grupi, mida seob sama kasvukeskkond ja ühismälu - Kihnlase identiteet.” (samas: 91) Kõrvaltvaatajale tundubki Kihnu idülliline ja sõbralik paik, kus on hea kasvatada oma lapsi, seal on hea ja turvaline elada. Kuid sellisel suurel kogukondlikkusel on ka omad halvemad küljed nagu kiusamine, vaimne vägivald ja külajutud (samas: 176). Autor mainib, et Kihnu armastab tugevaid ning pole inimest, keda poleks kiusatud või kes poleks ise olnud kiusaja (samas: 183). Näiteks võib see väljenduda hüüdnimedes, mida sageli pärisnimedele eelistatakse, mis võivad olla kandjale solvavad, teine kord aga meeldivad (samas: 236).

Nad armastavad lapsi ja hoiavad neid (samas: 83). Lapsed kasvavad Kihnus, lähevad pärast põhikooli mandrile õppima, et pärast ikka tagasi saarele tulla (samas: 88). Kihnu koolis on õpetajad, kes teevad oma tööd südamega ning kellel lasub ka raskus hoida elus kihnu keelt, mida õpetatakse lasteaiast põhikooli lõpuni. Muidugi, ei räägi kõik kihnlased kogu aeg vaid kihnu keeles, ka autori enda lastest noorim eelistab rääkida kirjakeelt: „Paraku on Kihnus neidki perekondi, kes püüavad Kihnu keelt kui midagi iganenut ja arhailist tõrjuda, pöördudes just laste poole kirjakeeles, et näha sel viisil välja kultuursem, autoriteetsem või haritum.” (samas: 89-90)

Kihnlastel on ka oma kombestik, näiteks, ei ole viisakas jätta teisi end ootama või seada üksikisiku huvid ette üldisest (samas: 267-268) Nende kommete hulka kuuluvad ka toitumisharjumused. Elatakse loodusega kooskõlas ja tarbitakse palju hooajalist, traditsiooniliselt kevaditi domineerib hülgepüük ja merelindude munade korjamine, suvel räimetoidud ja suvised aedviljad, sügisel pardijaht ja siiapüük, talvel forellipüük. (samas: 157) Küll aga on muutunud komme sõita mootorratastega, nüüd on need asendunud pigem ATVde ja džiiptidega. Mootorataid kasutatakse rohkem turismieesmärkidel. (samas: 48-49)

Kihnlased elavadki turismi rütmis nii selle heades kui halbades külgedes: „Ometi on turism väikesaarel kahe teraga mõök. Positiivse poole pealt vaadates on asi lihtne: see on meie ellujäämisvõimalus. Teisest küljest kaasneb turismiga Kihnu kultuuri kaubastamine, objektistamine /.../ Turism on andnud siinsele toidule ja käsitööle hinna, tuntuuse ja nõudluse.” (samas: 240), suvel tehakse palju tööd ja teenindatakse turiste, kuid ülejäänud aasta möödub kirikukalendri järgi, mis algab sügisel, kui turistid asenduvad rutiiniga, saarele saabub rahu ja lapsed lähevad kooli (samas: 97). Tähistatakse palju kirikupühi ning enamasti koos kogukonnaga. Kuid see, et nende suur tuluallikas on turism, väljendub selleski, et kihnlane tunneb end ohustatuna, kui saarele sisserännanu soovib tegeleda nende elatusaladega nagu turismitalu pidamine, rahvuslik toit või toidutootmine (samas: 202).

Murekohtadeks saarel on kultuuri ülalhoidmine, mille jaoks on välja pakutud idee teha Kihnust reservaat, kuid kohalikud soovivad siiski ka kõike, mida moodsal maailmal on pakkuda (samas: 200).

5. EESTLASE KIRJELDUSE ANALÜÜS

Siin peatükis toon välja sarnasused ning suurimad erinevused valitud teoste kohalike eestlaste kirjeldustes.

Võiks ju arvata, et sarnaseid jooni eestluses kannavad piirkonnad, mis asuvad üksteisega lähestikku, kuid see ei pruugi tingimata nii olla. Näiteks omakultuuri hoidmine on olulisel kohal kahes piirkonnas, Kihnus ja Setomaal, mis asuvad erinevates Eesti otstes. Nende kultuuri hoidmist eristab see, et Kihnus näib see tulevat rohkem püüdluste pealt ja Setomaal loomulikumalt, kuid neid ühendab see, et mõlema kultuuri ülalhoidmiseks peab olema väike hulk aktiviste, kes selle ülesande enda kanda võtavad. Setomaal soodustab omakultuuri hoidmist see, et 90ndatel aastatel loodi Seto kuningriik, mis valib endale juhi ülemsootska igal aastal ning see rutiin annab võimaluse kokku tulla ja traditsioone edasi viia.

Narva ja Jõhvi vahel on kilometraažilt küll väike maa, kuid erinevus on suur. Narvas kirjeldab autor justkui, et sealsed elanikud ei räägiks paljuski eesti keelt ning elavad omas kultuuris, neil on oma reeglid ja kombed, mis ei väljendu Jõhvis nii teravalt. Muidugi, on ka Jõhvis palju vene keelt kõnelevaid inimesi, kuid jõhvikaid kirjeldab autor rohkem nii, et igaüks räägib pigem kahte keelt, kui vaid ühte ning nende harjumused on sarnased autorile, kelle kodulinnaks on Tartu.

Narval on hoopis sarnasus Kuressaarega, mis väljendub selles, et mõlema linna naised on alati hoolitsetud ja näevad tänaval käies head välja, seda kirjeldatakse kui kohustust või reeglit. Samuti on nende sarnasuseks kinnisus, mida mõlema linna teoste autorid kirjeldavad, et ollakse sõbralikud, kuid uut inimest kergekäeliselt oma kogukonda sisse ei võeta. „Üks mu hea sõber ütleb, et kinnised narvakad on kinnisemad kui eestlased ise. Neil ei ole Venemaal enam lihtne /.../ „Seal ma ei ole kodus ja siin ma olen külas.” (Raik 2013: 28). Samuti ühendab neid kohti suur väljaränne.

Muidugi ei kajastu selles valikus kõik eesti paigad, kuid palju sarnasusi tuleb välja kohtade vahel, kuhu koondub suvine turism - Kuressaare, Haapsalu, Pärnu, Kihnu ja ka Vormsi. Kõigis neis paikades on autorid toonud välja, et elu kulgeb ülejäänud aasta vaikselt ja rahulikus rütmis, kuid suveperioodil tehakse palju tööd ning teenindatakse peamiselt turiste. Haapsalus ja Pärnus on

kombeks oma kesklinnas asuvad elamiskohad turistidele välja rentida ja ise kuhugi eemale kolida, et sellega lisaelatist teenida. Kuressaares, Kihnus ja Vormsil seda ei täheldanud, kuid ka nendes paikades on nii raha teenimise kontsentreeritus ühele aastaajale kui ka inimeste rohkus vaid suvine nähtus. Kuigi, nagu mainib „Minu Kihnu” raamatu autor, siis enamike eestlase identiteet peaks olema seotud metsaga, kuid turismi arvestades tundub, et vähemalt suveks kisub igat eestlast siiski mere poole.

Kuigi, nagu eelnevalt mainitud, on kogukonnatunnetus kõige suurem Kihnus ja Setomaal, on omaette hoidmist ja kogukonnavahelist suurt läbikäimist võimalik täheldada ka Kuressaares, Haapsalus ja Vormsil. Tartu, Narva, Pärnu ja Jõhvi puhul autorid seda kordagi ei maini.

Tartu eestlase kirjeldus oli teistest kõige erinevam. Tartu kirjelduses oli kõige rohkem mainitud kultuursust, teatri, raamatute ja akadeemilisuse armastust. Tartu eestlane on justkui linnaga ühte sulandunud, tartlase kirjeldus oli toodud läbi paikade, mida tartlased külastavad ja asutuste, mis Tartus on. Sarnasusi võib näha veidi pärnakatega, kus räägiti ka teatriga ühte kasvamisest ja selle olulisusest kohalikele ning kohvikukultuuri osas. Pärnakate puhul oli selle kirjeldus küll veidi väikekodanlikum. Tartlase kirjeldusest, võib olla ka selle tõttu, et autor samastab „autor ise = tarlane”, väljendub suur haritus ja akadeemilisus.

KOKKUVÕTE

Omaelulookirjutus on termin, mille alla koondub väga suur hulk tekste, mille subjektis on autori enda elu. „Minu” sarja raamatud on raamatupoes riulil reisikirjanduse all, kuid ometi on võimalik vaadelda neid ka veidi laiemalt. Tekstides on autobiograafia, reisipäeviku, memuaaride ning muudegi žanrite tunnuseid, mis ühe või teise teose puhul erinevas kontsentratsioonis domineerivad. Nende mõistmine võimaldab tekstist edukalt leida otsitava - eestlase kirjelduse. Lähtudes teoses esinevatest žanrite tunnusjoontest ja autori positsioonist, saab teada, kas eestlase kirjelduse leidmiseks tuleb otsida autori enese, „meie” või hoopis „nemad” omadusi.

Autor defineerib tekstis iseenda ning asetab end ümbritsevasse keskkonda. Sõltuvalt teosest on vaatepunktid erinevad, see võib olla kaasav, kus autor tunnetab end ühena ümbritseva keskkonnaga või ka kõrvaltvaateline, kus autor asetab end väljapoole kirjeldatavat maailma. „Minu” sarja raamatute puhul tuleb ette mõlemat lähenemist sõltuvalt sellest, kas autor identifitseerib end selle linna või paiga elanikuna või mitte. Teoste ülesehitus on erinev, mõned autorid kirjeldavad enda elu alates lapsepõlvest kuni kirjeldamise hetkeni, teised keskenduvad vaid tänapäevale. Selleks, et kaardistada tänapäevast olukorda, siis loobusin analüüsis lapsepõlvekirjeldustest.

Otsin vastust küsimusele, millised on erinevused eestlase identiteedis sõltuvalt elukohast. Kuna valitud raamatud on kõik kirjutatud eestlaste poolt ja paikadest, kus nad ise on lühema või pikema aja vältel elanud, siis läbi autori enesedefineerimise on võimalik saada vastus ka selle paiga eestlaste kohta, mida autor kirjeldab. Omaelulooraamatud võimaldavad eestlase kirjeldusele läheneda ilma suuremate ilukirjanduslike liialdusteta. Muidugi, on tegemist subjektiivse arvamusega, sest autor kirjutab iseenda kodukohast ja iseendast, kuid kuna rahvuse-, paiga ja kultuuriline identiteet on sügavalt subjektiivsed, siis parim viis küsimusele läheneda on läbi autorite kogemuste nendes paikades elades.

Analüüsitavates teostes koorub välja, et iga autori jaoks on identiteedi kaardistamisel olnud erinevad pidepunktid, need enamasti sõltuvadki paiga omakultuurist ja traditsioonidest. Kihnus on kirjeldatud palju toitumist, kuid näiteks Jõhvis ei ole see jõhvika identiteedis kuidagi oluline osa, seal domineerib hoopis kakskeelsuse ja kahekutluursuse aspekt. Eestlase riigiidentiteet on kõikidel kirjeldatutel vaikimisi, kuid koha- ja kultuurilise identiteedi puhul tuleneb see ümbritsevast

keskkonnast ja geograafilise asupaiga sotsiaalsetest aspektidest. Identiteet on ajas muutuv ning igal inimesel on neid mitmeid, võtame kasvõi näiteks eurooplane, eestlane, tallinlane, ema, õde, tütar, ajakirjanik, koeraomanik jne, need kõik võivad kirjeldada üht ja sama inimest, kuid antud juhul uurisin vaid Eestis geograafilise paiknemise erisusi eestlase identiteedile.

Uurimisküsimusele, kas on erinevusi eestlase identiteedis sõltuvalt elukohast, saan kindlalt vastata jah. Muidugi ei ole uurimus ammendav, kuna ei ole võimalik uurida kõiki kohti ja kõiki inimesi, kuid valimi põhjal saan väita, et autorid on igas paigas kirjeldanud erinevusi, mis võimaldavad diferentseerida ühe paiga elanikku teisest. Kihnlastele on oluline loodusega koosõlas elamine ja oma kutluuri ning keele hoidmine, vormsilastele üksteise aktsepteerimine ja kogukondlike suhete hoidmine. Setomaal on samuti tähtis oma traditsioonide säilitamine. Pärnus domineerib filisterlik elustiil, Haapsalus väikelinlus ja üksteise tundmine. Jõhvikate puhul võib näha kahe keele ja kahe kultuuri kohtumist, Narvas aga omakultuuri teket, mis tuleneb eestivenelaste tugevast ülekaalust linnas. Kuresaarlane on omaettehoidev ja rahulikku elu armastav. Tartlaste identiteeti vormib palju ülikoolilinnaks olemine ning kultuursus. Erinevuste rohkus ja kaalukus sõltub juba spetsiifilisest paigast.

KASUTATUD ALLIKAD

Kurvet-Käosaar, Leena 2010. Mõistete rägastikus: autobiograafiast omaelulookirjutuseni.

Methis Vol 4 No 5-6. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. Kättesaadav

<http://ojs.utlib.ee/index.php/methis/article/view/514/505> (Vaadatud 25.04.2022).

Kõvamees, Anneli 2006. Reisikirjandusest ja imagoloogias. Keel ja kirjandus, nr 8, lk 656-668.

Kättesaadav: <https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:81685/143912/page/50> (Vaadatud 25.05.2022).

Laaneots, Annela. 2019. Minu Setomaa. Külätüdrukust kuningriigi peaks. Tartu: Petrone Print.

Laar, Mart 2016. Rahvuse sünd. Tartu: Printon Trükikoda AS.

Masso, Anu 2004. Eesti siirdekultuur läbi identiteetide prisma. Eesti Sotsiaalteaduste V

Aastakonverentsi ettekanne. 12.-13.02.2004.

http://www2.sotsioloogia.ee/vana/esso3/15/anu_masso.htm#_ftn1. (Vaadatud 26.05.2022).

Mätas, Mare. 2021. Minu Kihnu. Külas või külata. Tartu: Petrone Print.

Ojamaa, Triinu; Karu-Kletter, Kristel. 2014. Diasporaaestlaste enesekuvad muutuvast maailmas. Methis Studia humaniora estonica, 13, 173-196. Kättesaadav:

<https://ojs.utlib.ee/index.php/methis/article/view/1309> (Vaadatud 25.04.2022).

Pillmann, Hendrik 2021. Minu Jõhvi. Isehakanud Jõhvikas Ida-Võlumaal. Tartu: Petrone Print.

Pesti, Mele. 2021. Minu Kuressaare. Uhkelt Iseseisev. Tartu: Petrone Print.

Pilvre, Barbi. 2020. Minu Vormsi. Väinamere twin peaks. Tartu: Petrone Print.

Raik, Katri 2013. Minu Narva. Kahe maailma vahel. Tartu: Petrone Print.

Realo, Anu 2016. Anu Realo: kes on õige eestlane? Postimees 01.04.2016.

<https://arvamus.postimees.ee/3637409/anu-realo-kes-on-oige-eestlane> (Vaadatud 25.04.2022).

Räpp, Lauri 2019. Minu Tartu. Väljast väike seest suur. Tartu: Petrone Print.

Smith, Sidonie, Watson, Julia 2001. Reading Autobiography: A Guide for Interpreting Life Narratives. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Tali, Piret. 2018. Minu Pärnu. Suvitajaks saamine. Tartu: Petrone Print.

Vallik, Aidi. 2020. Minu Haapsalu. Mere ja muinasjuttude linn. Tartu: Petrone Print.

Valk, Aune. 2017. Identiteet avatud maailmas. Eesti inimarengu aruanne 2016/2017.

<https://2017.inimareng.ee/ranne-identiteedi-ja-keelemuutused/identiteet-avatud-maailmas/>.

(Vaadatud 26.05.2022).

Estonian identity according to „Minu”-series books about Estonia

Summary

The aim of the thesis is to compare nine „Minu”-series books and map the differences of Estonian identity based on location. The books chosen have been written by Estonians and about people who live in different places around Estonia. In my thesis I will attempt to capture the differentiation of Estonian identity depending on location to pinpoint the differences of what Estonians living in various places around Estonia are like. And how big are the differences in describing Estonians living in those chosen locations. The authors discussed in the thesis Annela Laaneots, Mare Mätas, Hendrik Pillmann, Mele Pesti, Barbi Pilvre, Katri Raik, Lauri Räpp, Piret Tali and Aidi Vallik, who write about their hometowns and the people who live there. Some of whom have been living in said places their whole lives and others, who have moved there not long before the book was written.

I first give a theoretical overview of self life writing and the matter of identity regarding self life writing. Further I will briefly touch on the subject of the formation of Estonian national identity and the identity of today's Estonian. Then there is an overview of all nine books and descriptions of the identity variations in those places. The last part of the thesis is an analysis of the differences and similarities of Estonian identity in every location.

Life writing, in context of this thesis, is a term under which a large number of texts where the subject is the life of the author. „Minu”-series books are categorized as travel books in bookstores, but we can view them wider. In those books the characteristics of many different genres can be found, such as autobiography, memoir, travel journal and more, which dominate in different concentration. Understanding the characteristics gives an opportunity to successfully find what we were looking for - description of the identity of Estonians. Based on the characteristics of the genres in the texts and the position of the author, it is possible to find out whether one should look for the characteristics from the author themselves, „us" or „them" when looking for the description of Estonian identity of that location.

The author defines themselves to the reader in the text and positions themselves into the environment. Depending on the book being analyzed, the viewpoints may vary from inclusive, where the author defines themselves as a part of the environment, to exclusive, where the author takes the role of an outsider or observer. Both viewpoints are represented in the books chosen depending on whether or not the author identifies themselves as a resident of that location. The structure of the books are not the same, some authors describe their life from childhood up to the present, others focus only on describing the present events. To better map today's viewpoint of identity variations in different locations I have decided to exclude descriptions of childhood from my analysis.

I am looking for an answer to the question, what are the differences in Estonian identity depending on location. Because all the books chosen are written by Estonians and about places they have lived at in Estonia, by self identification of the author it is possible to find the answer to that question about the citizens of that location. Because the books chosen are autobiographical, it allows us to approach the description of an Estonian without major fictional exaggerations. Ofcourse the opinion is subjective, because the author is writing about themselves, their surroundings and home. But national, cultural and geographical identity in itself are fully subjective, so the best way to answer the question is to approach it through the author's own experience in living in those places.

In the analysed works, it shows that there have been different points of reference for identity mapping for each author. They mostly depend on the local culture and traditions of the place. In Kihnu, the identity is strongly associated with food, but in Jõhvi there is no strong connection between local cuisine and identity. In Jõhvi the dominant association with identity is made with language and merging of two cultures (estonian and slavic) instead.

To answer the question, whether there are differences in identification associated with location where people live in Estonia, the answer is yes. Of course, the study is not exhaustive, because it is impossible to study every place and every person in Estonia, but according to the texts included in the thesis, I can say that the authors in every location have described differences that allow us to differentiate one location's citizen from anothers. The abundance and weight of the differences already depends on the specific place.

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Karoliine Pruul

(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihlitsentsi) minu loodud teose
Eestlase identiteet “Minu” sarja Eestist kirjutatud raamatute
näitel _____

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on Leena Kurvet-
Käosaar _____

(*juhendaja nimi*)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Karoliine Pruul
30.05.2022